

1. Inleiding **3**
2. De commissie stelt zich voor **6**
3. Thema's en plannen **8**
4. Publicatie **14**
5. Bijlage **16**

Medemblik. Nieuwbouw in beschermd gezicht

De rijksoverheid heeft de Modernisering van de Monumentenzorg ingezet in 2009 en de Monumentenadviescommissie van WZNH lijkt na vijf jaar ook een nieuwe fase in te zijn gegaan. Behalve het gebruikelijke advieswerk aan gemeenten, dat de commissie ook dit jaar vanzelfsprekend met volle inzet van deskundigheid is blijven doen, is de commissie geleidelijk in een breder veld gaan opereren. Commissieleden hebben ook in andere commissies plaatsgenomen als monumentendes-kundigen: Hans Kodde heeft tevens zitting genomen in de gecombineerde monumenten- en welstandscommissie van Alkmaar en Marloes van Haaren verzorgt de monumentenadvisering in de commissie van Bloemendaal. Afgevaardigden van de commissie zijn – in diverse combinaties – betrokken geweest bij het adviseren over de aanwijzing van nieuwe gemeentelijke monumenten, hebben waardestellingen gemaakt en over diverse onderwerpen gepubliceerd en lezingen gehouden. Langs al deze wegen zetten de commissieleden de specifieke kennis in die zij de laatste jaren over cultureel erfgoed in Noord-Holland hebben opgebouwd bovenop de vakbekwaamheid die zij al hadden.

Restauratiearchitect Nanette de Jong nam helaas afscheid als lid van de Monumentenadviescommissie en ging werken bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), waar zij zich op een andere manier voor monumenten in en buiten Noord-Holland kan inzetten.

Ondanks de ook voor WZNH merkbare gevolgen van de economische crisis was er voor de Monumentenadviescommissie nog altijd enige ruimte om haar kennis verder te verdiepen.

Zo waren bij de commissieledenbijeenkomst van april medewerkers van Projectbureau Belvédère en auteurs van het werkboek Behoud door Ontwikkeling uitgenodigd om te vertellen over de achtergronden en inhoud van het Belvédère gedachtegoed. Daarbij werd ook gesproken over de projecten die volgens het credo ‘behoud door ontwikkeling’ in de provincie Noord-Holland tot stand zijn gekomen.

Tijdens een bijeenkomst in Alkmaar in juni kon een vruchtbaar gesprek worden georganiseerd tussen een groep verantwoordelijk portefeuillehouders uit heel Noord-Holland, betrokken ambtenaren van aangesloten gemeenten en commissieleden. Daarbij werd niet alleen feestelijk teruggekeken op de eerste vijf jaar van het bestaan van de Monumentenadviescommissie, maar werd ook gesproken over de behoeften van de gemeenten op het vlak van preadvise-ring. Tevens kwam de modernisering van de monumentenzorg, die de rijksoverheid heeft ingezet, ter sprake.

In november 2009 stemde de Tweede Kamer namelijk in met de moderniseringsplannen van toenmalig minister Plasterk die bekend staan onder de noemer MoMo. De belangrijkste thema's waarop MoMo inzet zijn het meewegen van cultuurhistorische belangen in de ruimtelijke ordening, het opstellen van krachtiger en eenvoudiger regelgeving en meer aandacht voor herbestemming van monumenten die hun functie verliezen. Een monument zou minder als los object benaderd moeten worden maar als onderdeel van een ruimtelijke structuur. Een dergelijke moderniseringslag is positief en is eigenlijk gebaseerd op een ontwikkeling die in de monumentenwereld al enkele jaren aan de gang is. Ook de WZNH Monumentenadviescommissie richtte zich in haar advisering al

nadrukkelijk op de ruimtelijke context van een monument. De ontwikkeling van monumenten in de vorm van herbestemming of uitbreiding vormt een belangrijk deel van de aanvragen waar de commissie over adviseert. Het is dan ook niet meer dan logisch dat het systeem wordt aangepast op deze breed gedragen verandering in het denken over het omgaan met cultureel erfgoed. Daarbij is het belangrijk dat de specifieke kennis die noodzakelijk is bij bijvoorbeeld het beoordelen van objectgerichte restauraties niet wordt veronachtzaamd. Het terugtreden van de RCE op dat gebied legt meer verantwoordelijkheid bij de gemeenten, die daarvoor weer moeten kunnen beschikken over een onafhankelijke, deskundige monumentencommissie. Dat is niet overal even vanzelfsprekend, zo is in 2008 al gebleken uit onderzoek van de Erfgoedinspectie.

Het is al eerder opgemerkt: de WZNH Monumentenadviescommissie voldoet wat betreft haar werkwijze en onafhankelijkheid aan de normen die nu en in de toekomst gehanteerd worden. In de afgelopen jaren hebben de commissieleden een grote ervaring opgebouwd als het gaat om Noord-Hollandse gebouwtypen, tradities en materialen. De samenwerking tussen restauratiearchitecten en architectuurhistorici in de commissie zorgt voor een veelzijdige en genuanceerde deskundigheid. De commissieleden weten, ook uit de ervaringen in hun eigen praktijk als restauratiearchitect, onderzoeker, adviseur en/of architectuurcriticus, hoe belangrijk het is dat een beschermd monument op een goede manier gebruikt kan worden. Per geval wordt in samenspraak met de gemeentelijke plandoelichter, de eigenaar en de architect gezocht naar het optimale evenwicht tussen de diverse belangen die spelen rond de monumentenvergunning.

Respect voor het monument en behoud van oorspronkelijke materialen en structuren vormen echter steeds de basis van de beoordeling van een aanvraag voor een monumentenvergunning. In de publicatie 10 uitgangspunten voor het omgaan met monumenten worden de gehanteerde begrippen toegelicht.

Zoals gezegd heeft de Monumentenadviescommissie naast het adviseren over bouwplannen voor monumenten ook andere diensten op maat te bieden. Interessant is de advisering over nieuw aan te wijzen gemeentelijke monumenten. Het monumentenbeleid verdient bij veel gemeenten nog de nodige aandacht. Een gemeente moet niet alleen over een goede monumentenverordening beschikken maar ook onderzoek laten doen naar de potentiële monumentwaardigheid van gebouwen, ensembles, groenobjecten en infrastructurale en waterbouwkundige werken in de gemeente. Op basis van een inventarisatie door een deskundig architectuurhistoricus kan een evenwichtige, complete maar niet overladen gemeentelijke monumentenlijst worden opgesteld, of een bestaande lijst kan zo nu en dan worden aangevuld en geactualiseerd.

Bij de inventarisatie, het onderzoek, de waardestellingen en selectie hebben commissieleden van WZNH al meer dan eens een belangrijk rol kunnen vervullen. Zo hebben de gemeenten Castricum, Heemskerk en Wijdmeren de laatste jaren veel tijd en energie gestoken in hun gemeentelijk monumentenbeleid, waarbij zij inhoudelijk en organisatorisch door deskundigen van WZNH werden ondersteund en geadviseerd. Onder meer in Muiden stelden afgevaardigden van de commissie incidentele waardestellingen op van potentiële monumenten.

Cultuurhistorische verkenningen ter voorbereiding van een herbestemmings- of ontwikkelingstraject kan de Monumentenadviescommissie eveneens opstellen, waarbij de samenwerking tussen een architectuurhistoricus en een restauratie-architect uit de commissie een waarborg vormt voor een genuanceerde en complete verkenning. Bovendien adviseert de commissie regelmatig over de monumentwaardigheid van individuele objecten en ensembles, en over de eventuele consequenties van een aanwijzing.

Commissielid Marijke Beek en coördinator Ana van der Mark hebben in 2009 een bijzonder onderzoek gepubliceerd waarin niet alleen de rijke verzameling beschermde stads- en dorpsgezichten in Noord-Holland werd gedocumenteerd maar waarin ook het beschermde stads- en dorpsgezicht als instrument voor monumentenzorg kritisch onder de loep werd genomen, nadat het ruim veertig jaar was toegepast. Problemen zijn in kaart gebracht, oplossingsrichtingen geïnterpreteerd en voordelen van het beschermde gezicht benoemd. Een bijzonder project dat de Monumentenadviescommissie ook weer veel kennis heeft opgeleverd over het omgaan met monumentale ruimtelijke structuren en bestemmingsplannen. Daarmee kan de commissie ook op dit gebied gemeenten nog beter adviseren.

We hopen dat de WZNH Monumentenadviescommissie, die de laatste jaren veel nuttige kennis heeft verzameld en ervaring heeft kunnen opdoen met verschillende vormen van advisering, de diverse Noord-Hollandse gemeenten ook in 2010 weer volop van dienst kan zijn. Want de commissieleden, die verderop in dit Jaarverslag wat uitgebreider dan voorheen worden geïntroduceerd, hebben pas iets aan die kennis en ervaring

als ze die actief kunnen inzetten voor het belang van het cultureel erfgoed in onze mooie provincie.

Drs. Dorine van Hoogstraten
Voorzitter van de Monumenten-
adviescommissie

De Monumentenadviescommissie bestaat uit een voorzitter en drie leden die bij toerbeurt in de vergadering aanwezig zijn. De commissie komt minstens 1x per maand bijeen. De vergadering wordt voorbereid door de commissiecoördinator die de contacten onderhoudt met de 23 gemeenten die voor hun monumentenadviesing bij WZNH zijn aangesloten. In 2009 waren de volgende architectuurhistorici en restauratiearchitecten lid van de commissie:

Drs. Dorine van Hoogstraten
(voorzitter)

Dorine van Hoogstraten is als zelfstandig architectuurhistoricus gevestigd in Amstelveen. Zij doet onderzoek naar Nederlandse architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur van de negentiende en twintigste eeuw. Dat onderzoek resulteert in artikelen, rapporten, boeken en lezingen. Zo werkte ze aan publicaties over bijvoorbeeld de naoorlogse landschapsarchitectuur in Nederland en over de architect Dirk Roosenburg en aan onderzoeksrapportages over het Provinciaal Ziekenhuis te Santpoort en het Plantsoen van Kampen. Ze schrijft voor diverse vakbladen. Ook is ze lid van de Welstandscommissie van Amsterdam en docent architectuurgeschiedenis aan de Gerrit Rietveld Academie.

Drs. Marijke Beek
(commissielid)

Marijke Beek is architectuurhistoricus. Zij werkt met Marinus Kooiman in het samenwerkingsverband Beek & Kooiman Cultuurhistorie. Gezamenlijk hebben zij veel ervaring met cultuurhistorische verkenningen en andere planvormen op het snijvlak van inventarisatie, waardebeoordeling en ontwerp in opdracht van het rijk, provincies, gemeenten en stadsdelen. In multidisciplinaire teams hebben zij gewerkt aan de welstandsnota's voor Amsterdam, Rotterdam, Almere en Amsterdam Noord.

Marijke Beek is vanaf medio 2010 lid van de Raad voor Cultuur, bijzondere commissie Monumenten en Archeologie. Zij is lid geweest van de Amsterdamse Raad voor de Monumenten en de Commissie voor Welstand en Monumenten van Amsterdam.

Marloes van Haaren
(commissielid)

Marloes van Haaren is architect BNA en heeft sedert 1972 haar eigen bureau. Haar werkterrein betreft in hoofdzaak de stadsvernieuwing en herstructureringsgebieden. Opdrachtgevers zijn voornamelijk woningbouwverenigingen. Recente opdrachten: restauratie/renovatie van woningblokken van architect Versteeg in de wijk Landlust te Amsterdam en renovatie/reconstructie van Dudok-woningen rond het zwaluwplein te Hilversum. Ook werkt zij als supervisor voor de bestaande bebouwing van de Gordel '20-'40 en de 19e-eeuwse wijken in Amsterdam, met name ten behoeve van de subsidie-regeling Beter Verbeteren. Zij is tevens lid van de Commissie voor Welstand en Monumenten van Bloemendaal.

Ir. Hans Kodde
(commissielid)

Hans Kodde studeerde bouwkunde aan de Technische Universiteit Delft. Hij is oprichter en eigenaar van Kodde

Architecten (1996) te Amsterdam. Naast renovatie en restauratie, maakt nieuwbouw een steeds groter deel uit van het bureau. Kodde is mede-eigenaar van L&K Monumenten, een ontwikkelaar die zich bezig houdt met het restaureren van monumenten. Sinds 2003 is hij lid van de monumentenadviescommissie van WZNH. Bovendien is Kodde sinds september 2009 lid van de Welstands- en Monumentencommissie Alkmaar.

Ana van der Mark MA
(commissiecoördinator)

Ana van der Mark is architectuurhistoricus en is sinds september 2006 werkzaam voor WZNH als beleidscoördinator Monumenten. Zij organiseert de maandelijkse bijeenkomsten, schrijft adviezen, stelt cultuurhistorische waardestellingen op en werkt mee aan publicaties op het gebied van cultuurhistorisch erfgoed (zie ook hoofdstuk 4 van dit Jaarverslag). Naast haar werkzaamheden voor WZNH zet zij zich onder meer in als bestuurslid voor het voortbestaan van buitenplaats Nijenburg (Heiloo). Over het transformatieproces van deze buitenplaats schreef zij onlangs een essay dat werd gepubliceerd in de Praktijkreeks Cultureel Erfgoed.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op een aantal thema's binnen de dagelijkse praktijk van de monumentenadvisering. Aan de hand van concrete voorbeelden uit 2009 lichten de commissieleden en de coördinator elk een thema toe. Het thema herbestemming wordt aangestipt in de toelichtingen op Fort H te Muiden en het Oude Raadhuis van Castricum. Het ambacht van de restauratie van gevels en ramen wordt geïllustreerd aan de hand van de voormalige bloemenveiling Bloemenlust in Aalsmeer. De omgang met stolpboerderijen die tot woonhuizen worden omgebouwd komt vervolgens aan bod. Tot slot geeft een uitleg over een serie buitenplaatsen in 's-Gravenland inzicht in de specifieke problemen in de omgang met historisch groen.

Het oude raadhuis van Castricum

Dorine van Hoogstraten

Eén van de pijlers van de modernisering van de monumentenzorg is het bevorderen van herbestemming. Met het veranderen van de samenleving wijzigt ook de manier waarop we onze gebouwen en openbare ruimte gebruiken. Voor een gebouw – monument of niet – is leegstand funest. Daarom vindt ook de Monumentenadviescommissie dat herbestemming in principe toegejuicht moet worden, mits het nieuwe programma in het beschermde monument past. Een overladen programma kan een zodanige druk leggen op de monumentale waarden, dat een gebouw onherkenbaar beschadigd raakt.

De eigen logica van het gebouw kan bij een herbestemming vaak als nuttige leidraad worden gebruikt: de structuur van de plattegrond, de historische bouwmaterialen en de openingen in de gevel bijvoorbeeld kunnen vaak inspiratie bieden voor het nieuwe ontwerp.

In 2009 kreeg de monumentenadviescommissie, zoals ieder jaar, te maken met tientallen aanvragen die het gevolg waren van een functiewijziging. Stolpboerderijen werden woningen en forten veranderden in restaurants. Van bijzondere betekenis voor de lokale gemeenschap was de nieuwe bestemming van het oude Raadhuis aan de Dorpsstraat in Castricum dat in 1911 is ontworpen door architect Jan Stuyt. Het pand is beschermd als gemeentelijk monument en heeft jarenlang dienst gedaan als kantoor van Landschap Noord-Holland. Nu krijgt het een meer publieke functie als grand café, hotel en trouwzaal. De inpandige burgemeesterswoning zal opnieuw worden bewoond, nu door de eigenaar. Op die manier hebben zowel in functie als in plattegrond een aantal belangrijke eigenschappen van het monument nieuwe betekenis gekregen in het ontwerp voor de herbestemming.

Het gesprek tussen de commissie, de eigenaar en de architect verliep constructief, waarbij alle partijen zochten naar een optimaal evenwicht tussen enerzijds het behoud van monumentale waarden, zoals de statige ruimtelijkheid van de vroegere raadzaal, de karakteristieke vestibule en het monumentale dakvlak, en anderzijds het goed functioneren van de horecafunctie, waarvoor onder meer het aanbrengen van badkamers en het toetreden van voldoende daglicht van groot belang zijn. Voor de bewoners van Castricum is de nieuwe, publieke bestemming van het gebouw een positieve ontwikkeling, maar de herkenbaarheid van het monumentale oude

Raadhuis op de lange termijn is voor hen eveneens belangrijk. Die verschillende belangen worden in het vergunde plan gewaarborgd.

De vroegere raadzaal en trouwzaal van Het Oude Raadhuis

een verbouwing aangevraagd tot sobere overnachtingsmogelijkheid, en voor Fort bij de Diemerdam tot multifunctionele ruimte en horeca. Het meest recente plan was voor Fort H te Muiden, omdat het daarin gevestigde restaurant wilde uitbreiden.

Fort H behoort niet tot de eigenlijke 'grote' forten van de Stelling van Amsterdam. Het is een vrij klein bomvrij gebouw uit circa 1875, dat is gerealiseerd op een ravelijn (driehoekig eilandje) in de vestinggracht. Niet alleen waren de taluds op en rond het fort afgevlakt, maar ook was de fortgracht grotendeels gedempt en als parkeerplaats in gebruik genomen. Het fort was daardoor vrijwel onherkenbaar.

Eind 2009 werd voorgesteld om de gracht weer grotendeels uit te graven en hier een sloepenhaven te realiseren. De commissie juichte dit toe, omdat de leesbaarheid van het fort hierdoor aanmerkelijk zou toenemen. Daar stond tegenover dat daardoor de fortwal verlegd moest worden naar het gebouw toe, om elders parkeerruimte te maken. Tegen de voorgrond van het gebouw werd een op zich staande, transparante serre voorgesteld. De eigenlijke voorgrond bleef goed zichtbaar. De voorgestelde doorbraken in de achterwand vond de commissie onnodig en te fors. Na aanpassing hiervan en na de nodige discussie over de verplaatsing van het talud ging de commissie met het plan akkoord.

Forten

Marijke Beek

De Stelling van Amsterdam is in 1996 toegevoegd aan de Werelderfgoedlijst van de Unesco. Alle forten staan bovendien op de monumentenlijst van het rijk of van de provincie Noord-Holland.

Herbestemming van een fort kan gemakkelijk haaks staan op de cultuurhistorische waarde ervan. Een fort is immers een vrij gesloten gebouw, dat door de gronddekking met gras erop niet erg opvalt. Situering en plattegrond hebben bovendien een duidelijke logica die te maken heeft met verdediging en het huisvesten van soldaten. Gebruik als een sobere jeugherberg of wijnopslag doet het oorspronkelijke gebouw weinig geweld aan, verbouw tot woningen of restaurant is lastiger. Maar hergebruik is voor het fort beter dan leegstand.

De laatste paar jaar kreeg de Commissie plannen voorgelegd voor het Fort aan de Nekkerweg als hotel/wellnesscenter, een nieuwe fortwachterswoning bij het Fort bij Krommeniedijk, het Muizenfort in Muiden als tentoonstellingsruimte en Pampus als bezoekerscentrum. In 2009 werd voor Fort Spion

Het Muizenfort te Muiden

Restauratie van gevels en ramen

Marloes van Haaren

De Monumentencommissie krijgt in iedere vergadering één of meerdere keren te maken met aanvragen voor het restaureren van de gevels van een monument. Of het nu gaat om de gevel van een boerderij, woonhuis, kerk, gemaal of bedrijf; dat maakt voor de toe te passen restauratie- en reinigingsmethodes niet veel uit. Het gaat meestal om metselwerk aangezien baksteen in Noord-Holland nu eenmaal veruit het meest toegepaste gevelmateriaal is. Het behoeft geen betoog dat het herstellen van gevels altijd uiterst zorgvuldig dient te gebeuren. Metselwerk schoonmaken kan eigenlijk alleen gebeuren met water en stoom onder lage druk. Stralen is af te raden want daardoor wordt de bakhuid van de steen beschadigd en voltrekt het verouderingsproces zich daarna steeds sneller, met alle gevolgen van dien.

Als het nodig is om gescheurde bakstenen te vervangen, dan kan dit het beste gebeuren met bijpassende, tweedehands stenen. Niet alleen de kleur en structuur zijn daarbij belangrijk, ook de juiste afmetingen zijn cruciaal, want afwijkingen tekenen zich meteen af in het voegwerk. Het kan in uitzonderlijke situaties zo zijn dat het voegwerk zó slecht is, dat het geheel dient te worden vervangen, maar plaatselijk herstel van voegwerk heeft altijd de voorkeur. Het voegen moet gebeuren met een mortel die qua kleur en samenstelling past bij de oorspronkelijke mortel. Vooraf dient het oude voegwerk zorgvuldig uitgehakt te worden. Daarbij moet er goed op worden gelet, dat er geen randje van de baksteen mee wordt afgehakt, want dat heeft als gevolg dat de voeg breder wordt. Het uitslijpen van voegen wordt afgeraden in verband met mogelijke beschadiging van het metselwerk. Door

een zorgvuldige, bijna chirurgische benadering van het metselwerk kan een gevel erg opknappen zonder dat het patin en de waardigheid van het monument worden weggepoetst.

Een betreurenswaardige les uit het afgelopen jaar kan getrokken worden uit de restauratie van de voor- en zijgevel van het indrukwekkende voormalige veilinggebouw Bloemenlust, een rijksmonument. De karakteristieke gevels van het gebouw wilde men geheel opnieuw voegen. Maar het voegwerk was op zich goed, dus adviseerde de Monumentenadviescommissie het metsel- en voegwerk plaatselijk te herstellen, waarbij vanwege het bijzondere metselverband uiterste voorzichtigheid was geboden. Door het achterwege laten van zandstralen zou het patin behouden blijven dat zorgde voor een natuurlijke afweerlaag – en zo zou hydrofoberen ook overbodig worden.

Metselwerk veilinggebouw

Helaas werd de commissie er een half jaar later mee geconfronteerd dat alles waarvoor zij had gewaarschuwd, was uitgekomen. Het voegwerk aan de bovenkant was geheel vervangen in een afwijkende kleur. Dit was niet zorgvuldig gedaan, met als gevolg dat er een groot contrast was ontstaan met de onderste helft van de gevel waarvan het voegwerk voor een belangrijk deel nog goed was. Toch ging de commissie er niet mee akkoord om dit ook te vervangen. Het

oorspronkelijke beeld zou hierdoor niet hersteld worden en er zou zonder noodzaak oorspronkelijk materiaal verloren zijn gegaan.

Een ander veelvoorkomend onderdeel van de gevelaanpak is het isoleren van ramen. De beste manier is het aanbrengen van voorzetramen aan de binnenkant. De oorspronkelijke ramen blijven zo intact. Een andere mogelijkheid is het bestaande raam te voorzien van dun isolatieglas, ook wel bekend als monumentenglas, waarbij het buitenblad van getrokken glas is zodat het minder hinderlijk spiegelt. Zijn de ramen zelf aan vervanging toe, dan is het mogelijk om ramen te vervangen met behoud van precies hetzelfde uiterlijk.

Door een zorgvuldige en terughoudende aanpak kan een monument met minimale middelen toch weer een heel aantal jaren goed voor de dag komen en bijdragen aan een comfortabel binnenklimaat zonder dat er materiaal onnodig verloren of beschadigd is.

Renovaties en uitbreidingen van stolpen

Hans Kodde

Ook dit jaar heeft de commissie weer veel renovatie- en uitbreidingsplannen van stolpen langs zien komen. In veel gevallen gaat het hierbij om stolpen waarbij de agrarische bedrijfsvoering komt te vervallen en de stulp bewoonbaar gemaakt dient te worden.

Dit was ook het geval bij de twee gemeentelijke monumenten naast elkaar te Hem (gemeente Drechterland). De verbouwplannen van de ene stulp waren zeer uitzonderlijk aangezien de opdrachtgever de wens te kennen gaf alle aanwezige aangebouwde moderne schuren te slopen. Door dit voornemen zal deze stulp met een unieke gevel qua hoeveelheid en kwaliteit van deco-

raties veel beter tot zijn recht komen in het landschap. Wel had de commissie moeite met het grote aantal dakvensters, waarvan een aantal boven elkaar was gepland, maar kon in dit specifieke geval akkoord gaan. Daarnaast was de opdrachtgever redelijk vrij in de vormgeving van de achtergevel aangezien deze geheel nieuw zou worden opgebouwd vanwege de sloop van de aangebouwde schuren.

Ook het buurpand werd door de commissie beoordeeld. Zijgevels en dakvlak zouden daarvan gewijzigd worden. Hierbij viel wederom het grote aantal dakvensters op. In overleg met de commissie vervielen in dat geval een aantal dakvensters. Het bekleeden van een deel van de gevel voorzide met rabatdelen achtte de commissie niet wenselijk, aangezien dit indruiste tegen de logica van de hiërarchie van de gevels. Juist het achterste deel van de gevels (het werkgedeelte) werd van hout gemaakt. Een loggia in het dakvlak aan de achterzijde werd door de commissie goedgekeurd aangezien zij zich kon vinden in één grote ingreep op één plek.

De commissie heeft het overleg van de burens onderling en in de vergadering zeer gewaardeerd en verwacht dat de beide stolpen na voltooiing van de werkzaamheden zullen bijdragen aan een hogere kwaliteit van de omgeving

Tekening bij de tweede planbehandeling van een van de besproken stolpboerderijen

Renovatie van historisch groen

Ana van der Mark

De gemeente Wijdmeren diende in 2009 opmerkelijke restauratieplannen in voor het historische groen van een drietal buitenplaatsen in 's-Graveland.

Het dorp 's-Graveland is in de zeventiende eeuw ontstaan als ontginningsproject van rijke Amsterdammers die er boerderijen lieten bouwen en het omringende land voor agrarische doeleinden gebruikten. Het gebied groeide in de loop der tijd uit tot een waar lustoord. De boerderijen werden vervangen door buitenhuizen. De bijbehorende siertuinen waren aanvankelijk strak en geometrisch van opbouw met lange rechte lanen en sterrenbossen. Vanaf het einde van de achttiende eeuw veranderden ze geleidelijk in landschapstuinen met slingerende paden, waterpartijen en verrassende doorkijkjes. Daarnaast werden vaak ook moestuinen aangelegd, al dan niet voorzien van een slangenmuur waar vruchtensorten tegenaan groeiden.

Tot in de twintigste eeuw werden de buitenplaatsen particulier bewoond. Daarna keerde het tij. Veel eigenaren konden het onderhoud financieel niet meer bolwerken. Buitenplaatsen werden verkocht en ingericht als kantoorruimte. Tien buitenplaatsen kwamen in het bezit van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

Regulier onderhoud van die tuinen bleek niet te volstaan om de kwaliteit op peil te houden en de vereniging liet een tienjarenplan opstellen om het historische groen van alle buitenplaatsen te restaureren. Net als bij historische gebouwen is bij een historische groenstructuur door de eeuwen heen een gelaagdheid ontstaan waar de ontwikkeling aan afgelezen kan worden. Een cultuurhistorische verkenning moet dan ook het uitgangspunt vormen voor restauratiewerkzaamheden.

In opdracht van Natuurmonumenten voerde het bureau SB4 een gedetailleerd historisch onderzoek uit en ontwikkelde vervolgens voor elke buitenplaats een herstelplan op maat, waarbij de individuele kenmerken werden gerespecteerd en waar mogelijk versterkt.

In dit kader vroeg de gemeente Wijdmeren de Monumentenadviescommissie in 2009 om advies over de herstelwerkzaamheden aan de buitenplaatsen Boekestejn, Schaep en Burgh en Gooilust, alle rijksmonumenten waarvan zowel de rode als de groene elementen zijn beschermd. Bovendien is de landgoederenzone een markant onderdeel van het beschermde dorpsgezicht van 's-Graveland.

In drie sessies werd de commissie door landschapsarchitect Erik Blok van SB4 uitgebreid geïnformeerd. Voorafgaand aan de planbehandeling werd Schaep en Burgh bezocht om tuinen en park in situ te bekijken.

Bij Schaep en Burgh – door Natuurmonumenten ingericht als hoofdkantoor – vormt vooral een kaart uit circa 1820 de leidraad voor de restauratie. Uit het onderzoek was gebleken dat er vanaf 1770 een transformatie naar de landschapsstijl was ingezet die werd afgerond door de tuinarchitect J.D. Zocher jr. Het ontwerp van Zocher is niet bekend maar aangenomen wordt dat de 'Kaart van de Hofsteede Schaep en Burgh' uit 1820 de uiteindelijk gerealiseerde situatie laat zien. Zocher was overigens ook de ontwerper van het neoclassicistische tuinhuis op het gazon achter het landhuis, tegenwoordig bekend als het Capitool.

Bij de restauratieplannen voor Schaep en Burgh koos SB4 er voor de negentiende-eeuwse situatie te versterken en de naoorlogse aanplantingen te verwijderen omdat die indertijd uit bosbouwkundige overwegingen zijn aangelegd en nauwelijks specifieke kwaliteiten

aan het parkontwerp toevoegen. Met deze heldere keuze durven de ontwerpers naar mening van de Monumentenadviescommissie een hedendaagse laag aan de geschiedenis van de buitenplaats toe te voegen die gemotiveerd wordt vanuit grondig historisch onderzoek.

Heel anders is de keuze die gemaakt wordt voor het naastgelegen Boekesteyn. Op deze buitenplaats is het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten gevestigd. Hier worden de diverse historische fases gerespecteerd en duidelijk afleesbaar gemaakt in het park waarbij ook ingrepen uit de twintigste eeuw zichtbaar blijven. Daarnaast worden kleine nieuwe toevoegingen voorgesteld, zoals bescheiden objecten en een uitkijplek: elementen die geïnspireerd zijn door het historisch onderzoek.

Voor de hand liggend is de keuze die SB4 maakt voor Gooilust, bij de lokale bevolking bekend als het Bos van Blaauw. Onder de 's-Gravelandse buitenplaatsen neemt Gooilust een unieke positie in doordat de eigenaar Frans Blaauw in de negentiende eeuw de tuinen parkaanleg verrijkte met excentrieke elementen als een menagerie met bijzondere diersoorten en een parkaanleg met exotische planten. In de herstelplannen voor Gooilust wordt met name deze fase benadrukt terwijl de andere perioden die in het gebied hun sporen hebben achtergelaten niet worden veronachtzaamd. Een probleem vormt nog het parkeren van de auto's van recreanten bij Gooilust. De meeste buitenplaatsen liggen aan het Zuider- cq Noordereinde: een weg die de kwetsbare ruggengraat vormt van het beschermd dorpsgezicht en waar parkeren vaak lastig in te passen is.

Niet alleen is de commissie onder de indruk van de wijze waarop de herstelplannen tot stand zijn gekomen, zij waardeert het eveneens dat de geschiedenis van deze buitenplaatsen eens goed is

gedocumenteerd. Mogelijk kan de informatie ook voor een breder publiek toegankelijk worden gemaakt.

Het Capitool van Schaep en Burgh

Het in 2007 gestarte onderzoek naar de vijftig van rijkswege beschermde stads- en dorpsgezichten van Noord-Holland werd in de zomer van 2009 omgezet in een rijk met kaarten en foto's geïllustreerde publicatie dankzij een subsidie van het Stimuleringsfonds voor Architectuur op grond van de Regeling Projectsubsidies Belvédère.

Het ene gebied is het andere niet. Atlas van beschermde stads- en dorpsgezichten in Noord-Holland. Een pleidooi voor het beschermde stads- en dorpsgezicht vanuit de Noord-Hollandse praktijk.

Steden en dorpen met een bijzonder historisch karakter kunnen door het rijk worden aangewezen tot beschermd stads- of dorpsgezicht. De bedoeling daarvan is de bijzondere karakteristieken van het gebied te bewaren en nieuwe ontwikkelingen te 'begeleiden'. De mogelijkheid daartoe werd geopend in de eerste Monumentwet van 1961.

De beschermde stads- en dorpsgezichten werden in de provincie Noord-Holland aangewezen in de late jaren zestig van de vorige eeuw; als eerste het agrarische dorp Blaricum in 1967 en als laatste het villadorp Park Meerwijk te Bergen in 2007. In de tussenliggende veertig jaar zijn in Noord-Holland in totaal nu vijftig gezichten aangewezen of in procedure gebracht. Sommigen worden dus al decennia beschermd, andere pas sinds kort.

Om vragen omtrent de huidige toestand, beleving van en omgang met beschermde gezichten te kunnen beantwoorden, zijn ze allemaal bezocht en gedocumenteerd. Hieruit bleek dat eigenlijk overal de historische hoofdstructuur in grote lijnen bewaard is gebleven en de bebouwing in iets minder mate. Op basis van de veldbezoeken

is een Atlas samengesteld. De Noord-Hollandse beschermde gezichten waren nooit eerder samen beschreven en in beeld gebracht. Verder is onderzocht en benoemd wat het instrument 'beschermde gezicht' precies inhoudt en hoe het zich in de loop der tijd heeft ontwikkeld. Voor Noord-Holland zijn alle toelichtingen geanalyseerd, waarbij is gekeken hoe onder woorden is gebracht wat er precies beschermd zou moeten worden. Die toelichtingen zijn immers van groot belang omdat op grond daarvan een beschermend bestemmingsplan wordt opgesteld.

Vier beschermde gezichten zijn verder uitgediept en beschreven. Over Bergen Centrum, Broek in Waterland, het Brediuskwartier in Bussum en Enkhuizen hebben de auteurs met betrokkenen gesproken en hebben zij historisch beeldmateriaal, bestemmingsplannen en bouwplannen bekeken. Daarbij kwam steeds de vraag naar voren of de bescherming als een verrijking of een beperking wordt gezien.

Een concluderend essay brengt alle uitkomsten bij elkaar. Daarin wordt een beeld geschetst van de meerwaarde van de bescherming en de werking van het instrument in de praktijk. Ook zijn problemen in kaart gebracht waar betrokkenen mee te maken kunnen krijgen en worden oplossingsrichtingen aangegeven, evenals manieren om problemen te voorkomen.

In de praktijk is vrijwel iedereen positief over het fenomeen beschermd stads- en dorpsgezicht en het van rijkswege aanwijzen daarvan. Juist het rijk heeft voldoende afstand om een goede selectie te kunnen maken, zonder dat van lokale belangenverstremming sprake kan zijn. Alleen hebben vooral kleinere gemeenten vaak niet voldoende kennis in huis om er een goed vervolg aan te kunnen geven; een steuntje in de rug kunnen zij wel gebruiken. Ook wordt dui-

delijk dat het instrument aangepast zou moeten worden aan de hedendaagse opvattingen en regelgeving.

Gemeenten en bewoners zijn vrijwel altijd trots op hun beschermd gezicht, dat immers een landelijke erkenning inhoudt van de bijzondere kwaliteit van hun omgeving. Betrokkenen gebruiken het predicaat op verschillende manieren: de gemeente om zich te profileren en meer bezoekers te trekken, bewoners om hun identiteit en hun geschiedenis betekenis te geven, ambtelijke diensten, architecten, stedenbouwkundigen en architectuurhistorici om een zorgvuldiger aanpak van ruimtelijke ingrepen en bouwinitiatieven af te kunnen dwingen, en makelaars om het plaatselijke huizenaanbod aan te prijzen. Hoe dit precies gebeurt hangt af van het karakter en de grootte van het gezicht en van houding en ambities van bewoners en bestuur. En dat is ook terecht, want: het ene gebied is het andere niet.

Marijke Beek Ana van der Mark
**HET ENE GEBIED
IS HET ANDERE
NIET** ATLAS VAN
BESCHERMDE
STADS- EN DORPS-
GEZICHTEN IN
NOORD-HOLLAND
Architectura & Natura

Het ene gebied is het andere niet.
***Atlas van beschermde stads- en
dorpsgezichten in Noord-Holland,***
door Marijke Beek en Ana van der
Mark, uitgeverij Architectura & Natura,
Amsterdam 2009.
ISBN 978 907686 3993.

De publicatie is te verkrijgen bij de
boekhandel.

Overzicht van gemeenten en aantal behandelde plannen

In 2009 adviseerde de Monumentenadviescommissie aan 23 gemeenten en de provincie Noord-Holland over bouwplannen aan geregistreerde monumenten. In totaal werden 180 plannen besproken, dit waren niet alleen reguliere bouwaanvragen maar ook andere adviesaanvragen over bijvoorbeeld cultuurhistorische waardestellingen. In één geval werd de commissie geraadpleegd over een second opinion.

Deelnemende gemeenten met achter de gemeentenaam het aantal behandelde plannen

	<u>Behandelde plannen</u>
Gemeente	
Aalsmeer	9
Andijk	
Anna Paulowna	3
Beemster	8
Castricum	26
Diemen	1
Drechterland	11
Enkhuizen	12
Harenkarspel	1
Heemskerk	5
Heemstede	16
Heerhugowaard	2
Koggenland	6
Medemblik	13
Muiden	9
Oostzaan	
Ouder-Amstel	1
Purmerend	24
Schermer	
Wervershoof	
Wieringermeer	
Wijdmeren	30
Zeevang	
Provincie	2
Second Opinion	1
totaal	180